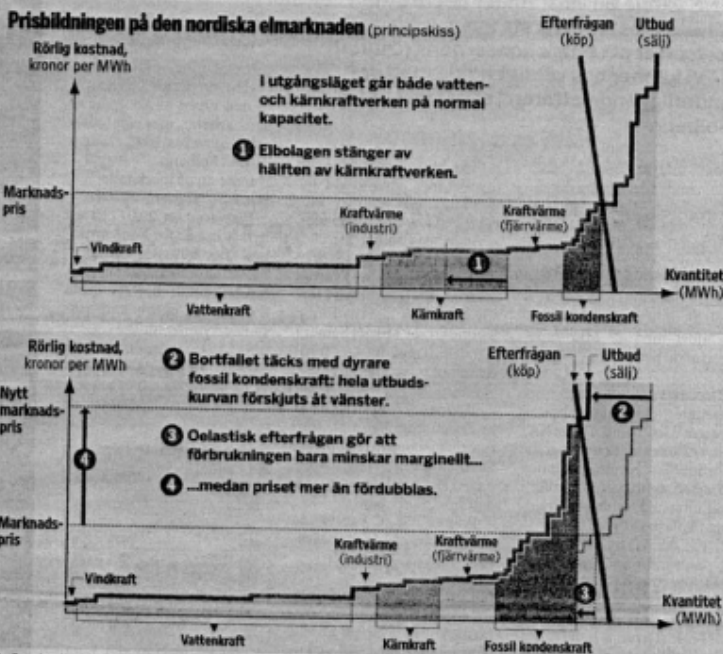

ANALYS

DOLLARN 1 VECKA, ÖRE -4,51	7,04 KR 12 MÅN, ÖRE -124,53	EURON 12 MÅN, ÖRE -70,11	10,23 KR 12 MÅN, ÖRE -70,11	TCW 134,74 INDEX -0,34	RÄNTAN LÅNGA, 10 ÅR +80,00 PKT 3,1%	12 MÅN KORTA, 6 MÅN +93,50 PKT 4,1%	OLJA DOLLAR PER FAT 77,60	GULD DOLLAR PER UNS 1 127,25
--	---	--	---	--	--	--	---	--

STYR ELPRISET. Vattenfall, Eon och Fortum kontrollerar tillsammans mer än 90 procent av den svenska elproduktionen. En position som lätt kan missbrukas. FOTO: B. LARSSON/ROBVAL

Källa: Energimarknadsinspektionen

GRAFIK: HELENA FAHLESON

Bevisa att ni konkurrerar!

Tillsammans kontrollerar de nästan hela den svenska elproduktionen. Tillsammans kan de göra enorma monopolvinsterna på att begränsa utbudet. Tillsammans äger de stora vattenkraftverk och samtliga svenska kärnkraftverk, där de sitter med i varandras styrelser och samverkar om drift och underhåll. Ändå försöker de inbillas att de konkurrerar med varandra.

Elmarknaden i Sverige är ett skolexempel på ett oligopol, alltså en marknad där några få dominerande aktörer kan styra utbudet och därmed priset:

- Marknaden domineras helt av några få stora producenter. Vattenfall, Eon och Fortum svarar för mer än 90 procent av den svenska elproduktionen.
- Produkten som säljs är homogen. Elektriciteten är densamma oberoende av var strömmen kommer ifrån.
- Efterfrågan är oelastisk. Hushållen måste använda sina spisar och tvättmaskiner ungefär lika ofta oavsett elpris.
- Inträdesbarriärerna är höga. Om någon ny konkurrent får för sig att bygga ett nytt kraftverk är det mycket krångligt och dyrt. Möjligheterna att importera el är också begränsade. Flaskhalsar i kraftöverföringen mellan Sverige och grannländerna gör det missvisande att tala om en gemensam nordisk elmarknad. Tack vare sin marknadsdominans har jättarna mycket goda möjligheter att styra priserna och ta ut monopolvinsten.

Principskissen ovan, hämtad från Energimarknadsinspektionens rapport om prisbildning och konkurrens på elmarknaden (ER 2006:13), visar hur priserna sätts på elbörsen Nordpool. Spotpriset på el bestäms "på marginalen", det vill säga av den rörliga produktionskostnaden för den sist leverade kilowattimmen. De rörliga kostnaderna för vattenkraft och kärnkraft är ganska låga. Men om efterfrågan på el är större än vad vatten- och kärnkraftverken kan till-

gunnar.om@td.se 08-573 652 89

Di KRÖNIKAN
Gunnar Om
"Det är få aktörer som på allvar tror att marknaden fungerar som den ska."

godose, tvingas Sverige lita till så kallad fossilkraft. Vanligtvis i form av importerad el från kolkraftverken i Danmark och Tyskland. I nödfall i form av extremt dyr reservkraftslösning från svenska gasturbiner och oljekraftverk.

Vad händer då om kraftproducenterna väljer att stoppa fem av tio kärnkraftreaktorer för kontroll och översyn? Det kan vi analysera med hjälp av principskissen.

1. Utbudet av kärnkraftsproducerad el minskar med hälften.

2. Hela utbudskurvan förskjuts åt vänster. Bortfallet av billig kärnkraft måste täckas med dyrare fossil kondenskraft.

3. Oelastisk efterfrågan gör att elförbrukningen bara minskar marginellt.

4. Elpriset mer än fördubblas. För elproducenter vars rörliga kostnader understiger marknadspriset blir prishöjningen ren vinst.

Som marknaden fungerar i dag har elproducenterna alltså mycket starka incitament att strypa elförsörjningen i syfte att hålla priserna uppe.

Om det räcker med att minska utbudet med, säg, 20 procent för att pressa upp spotpriset med 100 procent är det företagsekonomiskt helt riktigt att göra så. Varför sälja fem miljoner kilowattimmar för 30 öre styck när man kan sälja fyra miljoner à 60 öre?

Därmed inte sagt att det är lagligt. Kartellsamarbete och prissamarbete är strängt förbjudet. Både i svensk och europeisk lag.

Om kraftjättarna samarbetar i en elkartell måste de alltså vara extremt försiktiga. Inte fiasta något på papper. Inte blanda in de högsta cheferna i det rent operativa. Inte manipulera priserna så öppet att medier och allmänhet reagerar.

Övervakningsmyndigheterna har inte lyckats få fram några hållbara bevis på att eljättarna utnyttjar sin marknadsstyrka. Men så har Konkurrensverket heller inga befogenheter att avlyssna telefoner, skanna e-posttrafik eller bugga kontrollrum.

Ett annat problem är att två nordiska regeringar är största respektive enda ägare i Fortum och Vattenfall. Då krävs det extra mycket för att en myndighetschef ska våga dra dem inför rätta. Som ett engelskt talesätt lyder: "If you strike at a king, you must kill him."

Trots kraftjättarnas betydanden är det få aktörer som på allvar tror att marknaden fungerar som den ska.

När kylan slog till i december var fem av tio kärnkraftreaktorer avstängda. På elbörsen steg spotpriset tillfälligt över 14 kronor per kilowattimme.

"Jag tror tyvärr att man i år medvetet har valt att förlänga underhållsstoppet för att hålla upp priserna på elmarknaden", sa Jonas Almqvist, chef för Nordens största elhandelsbolag Bergen Energi.

Storförbrukarna inom basindustrin är inga duvungar. De känner igen en kartell när de ser en.

Prissättningen på elbörsen är helt felaktig och innebär i själva verket bara en enorm förmogenhetsöverföring från industri och andra elanvändare till elproducenterna", säger Sverker Martin-Löf, ordförande i både SCA och SSAB.

Inte heller politikerna lutar på kraftproducenterna. "Vattenfall är en aktör på en oligopolmarknad som inte fungerar så bra som man skulle önska", sa den nyblivne statsministern Fredrik Reinfeldt som svar på frågan om varför regeringen inte sätter upp Vattenfall på privatiseringslistan.

En viktig princip i en rättsstat är att man ska ha rätt att betraktas som oskyldig tills motsatsen bevisats. Men på den oligopolmarknad där de tre stora svenska kraftjättarna verkar är det rimligt att tillämpa omvänd bevisbörda.

Kan de begränsa utbudet i syfte att pressa upp priserna? Utan tvivel.

Kan de tjäna stora monopolvinsterna på det? Definitivt.

Gör de det? Gissa en gång.

I kundernas och allmänhetens ögon kommer de alltid att vara skyldiga tills de själva bevisat motsatsen.